

En konfessionsløs folkekirke

Anders Laugesen. Artikel til Dansk Kirketidende, 2016.

Hvordan skal folkekirken se ud i fremtiden? Ønsker man en konfessionskirke, der principielt binder præster og folk til en luthersk kristendomsforståelse? Eller ønsker man en folkekirke, der er åben for at afspejle tidens sammensatte tro?

Kan det lade sig gøre at tage det danske folks religiøse puls?

Måske. Man kunne fx se på medlemsprocenten, som i 2015 var på 77,8 % (i 1990 var medlemsprocenten 89,3%) og konstatere at 63,9% af de nyfødte bliver døbt (i 1990 blev 80,6% af de nyfødte døbt. Og i København er dåbsprocenten i dag nede på 40)ⁱ.

En anden pulsindikation kunne være at se på forestillinger omkring døden, hvor en nylig undersøgelse viser, at 22% i dag tror på reinkarnation og 11 % tror på, at mennesker kan opstå fra de dødeⁱⁱ.

Imidlertid siger ingen af disse tal særlig meget i sig selv, ud over at danskernes forestillinger omkring det religiøse i disse årtier er i signifikant forandring.

Regeringen benytter da heller ikke statistisk materiale til sin religiøse pulsdiasnose, idet det bramfrit i regeringsgrundlaget hedder: 'Danmark er et kristent land'. Problemet i den formulering er blot, at et land nok kan have en kristen kulturarv, men det kan ikke være kristent. Hvis altså man ser bort fra forestillingerne omkring relationen imellem et land og en religion hos Harald Blåtand, prins Vladimir og andre konger, der tvangsomvendte deres folk i en tid, inden verden kendte til begreber som religionsfrihed og demokrati.

Udtrykket 'et kristent land' er problematisk, for som Anna Marie Aagaard skriver i bogen 'Ånd har krop': 'Mennesker fødes ikke som kristne. De bliver kristne (hvis de bliver det)... Heller ikke i sen- eller postmoderniteten får mennesker identitet ved at tænke sig til den, men ved at leve i bestemte sociale kontekster og sproglige traditioner'ⁱⁱⁱ. Der er med andre ord ingen genveje. Kristendom er en levende tro, der gives videre fra generation til generation af kristne. Og nogle gange er de kristne så mange, at deres tro er dominerende i et folk. Og det har i en dansk sammenhæng givet anledning til det paradoksale udtryk 'folkekirke'.

Styr på danskernes tro

Allerede grundlovens fædre var opmærksomme på de indholdsmæssige udfordringer det gav at skabe en statsunderstøttet folkekirke: Skulle staten eller en synodal forfatning være ramme om kirken? Og hvem skulle fastlægge kirkens trosmæssige indhold?^{iv}

På trods af mere end 300 år med en luthersk statskirke med et religionsmonopol var der i 1800-tallets Danmark et begyndende opbrud i de statsdikterede trosforestillingerne. Verden åbnede sig, og det betød bl.a. at baptistiske ideer om voksendåb pludselig udfordrede statskirken. Kancelliet valgte i 1842 at fremstille en plakat mod voksendåb og med opfordring til om nødvendigt at gennemføre tvangsdåb af baptisternes børn, inden de blev 8 år.

Grundtvig vendte sig skarpt imod denne religionsforfølgelse. Allerede i 1832 var Grundtvig begyndt at udvikle sine tanker omkring sognebåndsløsningen som en sikring af friheden for præst og menighed inden for statskirkens rammer. Og i skriftet 'Den danske statskirke' fra 1834 gør Grundtvig sig til talsmand for en ordning med en dobbelt sognebåndsløsning, således at man inden for statskirken kan sikre det, han kalder 'Christenhedens Fædrene-Tro'. For: 'Stats-Kirken er ingen Kirke-Stat, men simpelthen en Statsindretning, som regeringen har Lov til at ende og vende efter eget Tykke'^v.

Sikringen af at kunne løse sognebånd hang for Grundtvig sammen med, at 'Samvittigheds-Friheden er al Religions øverste Grundsætning og enhver ustraffelig Borgers utabelige ret'^{vi}. Kun hvor der er frihed, kan der være ærlighed. Og derfor talte Grundtvig også for præsters frihed såvel læremæssigt som i forhold til ritualforordninger.^{vii} Havde præsterne frihed til at forkynde i overensstemmelse med deres samvittighed og havde menigheden frihed til at vælge deres præst, ville den levende kristendom få bedst mulige betingelser. I striden omkring baptisterne gik Grundtvig yderligere et skridt og argumenterede for, at man måtte sikre baptisterne en plads inden for statskirkens rammer.^{viii}

I praksis betød Grundtvigs argumenter, at hans idealbillede af en folkekirke må betegnes som en konfessionsløs statskirkeordning, og da han i 1848 blev en del af den grundlovgivende forsamling, var det ham magtpåliggende at arbejde for det nære forhold imellem folk og kirke ved at skabe en rummelig folkekirke. Som kirkehistorikeren Anders Pontoppidan Thyssen i et foredrag sagde: 'Det gjaldt om at bevare folket i folkekirken, og det skulle ske ved gennemførelsen af fuld religionsfrihed også inden for folkekirken ved frivillig brug af alle kirkelige ordninger. Lod man så i øvrigt 'alt kirkeligt gå, som præsterne kan enes om det med deres kirkegængere', ville folkekirken blive et åndeligt foreningspunkt for hele folket'.^{ix}

Folkekirkens rummelighed

Det gik det ikke som Grundtvig ønskede det. Ganske vist fik de folkekirkelige danskere ret til at løse sognebånd og til at oprette valg- og frimenigheder. Men tanken om præstefrihed og plads til ikke-lutherske menigheder i folkekirken blev aldrig til virkelighed. I hvert tilfælde ikke formelt. For i dag synes det, som om udviklingen går hen imod så store forskelle inden for folkekirken, at der reelt er tale om fundamentalt forskellige kristendomssyn.

Diskussionen i dag omkring forståelsen af opstandelsen og diskussionen om troen på en skabende, transcendent Gud afslører således grundlæggende forskelle i gudsforståelsen. Et andet eksempel på meget stor rummelighed inden for folkekirkeordningen findes inden for det liturgiske. Tager man til gudstjeneste i nogle af de nye valgmenigheder på højrefløjen er der en gudstjenestepraksis, som er ganske langt fra højmissen. Og på den folkekirkelige højrefløj viser f.eks. afvisningen af homoseksuelles ret til at blive kirkeligt viet samt synet på den dobbelte udgang, at der inden for folkekirkens rammer trives fundamentalt forskellige bibelsyn.

Senest er kontroversen omkring en præsts udtalelser vedrørende reinkarnation tilsyneladende blevet ordnet i mindelighed, således at præsten fortsætter i sit embede - dog uden at ytre sig om reinkarnation i fremtiden.

Der har reelt udviklet sig en stor rummelighed inden for den teologisk og kirkeligt bevidste del af folkekirkens medlemmer, uden at der er taget stilling til udviklingen i forhold til folkekirkens officielle bekendelsesskrifter.

Men rummeligheden vil med stor sandsynlighed i fremtiden blive udfordret yderligere.

Danskernes religiøse livssyn er i hastig forandring. Det, der i 1990'erne blev kaldt for det alternative, er i dag blevet main stream. Danskernes nye trosforestillinger har ikke taget form som nye trosretninger, men som sproglige begreber til beskrivelse af en religiøs livstolkning. Udtryk som karma, energi, selvudvikling, mindfulness, reinkarnation, healing, drømmetydning, coaching osv. er udtryk for, at en ny indre virkelighed sprogligt er vakt til live blandt danskerne. Og langt hovedparten af danskerne, der er påvirket af disse nye religiøse ideer og begreber, er medlemmer af folkekirken og opfatter sig selv som kristne.

Er det en ny udfordring for folkekirken? Ikke rigtig endnu, for danskerne holder deres alternative religiøse forestillinger uden for kirkens rum. Og det skyldes, at kirken ikke er den naturlige ramme for at udforske nye forståelser af de dybe livssammenhænge. Der er med andre ord ved at udvikle sig religiøse forestillinger blandt dele af det danske folk, som ikke bliver reflekteret ind i folkekirken rum.

Den konfessionsløse folkekirken

Grundtvigs anliggende var at bevare det danske folk inden for folkekirken for at sikre en fælles ramme omkring troens udfoldelse. Og han var bevidst om, at det ikke var let at drage en skarp linje imellem det kristne og det hedenske i det danske folk. Tanken, om at folket på grund af folkekirken formelle konfession skulle blive evangelisk-luthersk, afviste Grundtvig som intetsigende, men han havde en fast overbevisning om, at med frihed som forudsætning ville folket finde sund en relation til Gud.^x Og i denne sammenhæng var folkekirken for Grundtvig en afgørende ramme for det danske folks sammenhængskraft.

Set fra det perspektiv er der måske i dag grund til nok engang at overveje Grundtvigs tanker omkring bredden i folkekirken.

Lige nu lever folkekirken godt under den gældende ordning med staten. Medlemsflugten er ikke på kort sigt truende, og der er stadig økonomisk støtte fra staten. Men måske kommer der en dag, hvor forskellen imellem folkekirken lutherske bekendelsesgrundlag og danskernes trosforestillinger bliver så åbenlys, at idyllen slår alvorlige revner.

For det er ikke de samme livsspørgsmål, der optager danskerne i dag, som de teologiske overvejelser der gennemsyrrer Luthers katekismer og Confessio Augustana. Og når det ikke er tilfældet, hvordan sikrer folkekirken da en teologisk dynamik og åbenhed, der fortsat kan rumme folkets sammensatte religiøse livstolkninger?

Grundtvigs historisk-poetiske livssyn var dybt forbundet med en dynamisk forståelse af menneskeslægtens rejse med Gud igennem tiderne. Og forskellige historiske tider betød for ham forskellige accenter i menneskets forhold til Gud. Samtidig var der hos Grundtvig en forståelse af individets og folket mulige forklarelse igennem forholdet til Gud. Individet og folket kunne vokse igennem en fordybelse i Gudsrelationen. For menneskets og folkets rejse igennem tid med Gud er altafgørende for, at skabelsens underfulde mysterium kan folde sig ud.

Hvordan menneskeslægtens forklarelse sker, kan ikke sættes på formel. Men for Grundtvig indebar det elementer som frihed for det enkelte menneskes tro og retten til at følge sin samvittighed. Desuden indebar det troen på poesien skabende kræfter, menneskeåndens forbundenhed med Gud, og troen på folkets mulighed for at kunne inkarnere respekt og medmenneskelighed.

Fremtidsperspektiver

Efter min opfattelse skygger den konfessionelle folkekirke i dag principielt for den frihed, som kan sikre en folkekirke i overensstemmelse med folkets mangfoldige trosforestillinger. Hvis folkekirken i fremtiden sættes under lup, bør Grundtvigs fornemmelse for frihedens nødvendighed derfor tages alvorlig. Ligesom i øvrigt Kierkegaards store skepsis over for den statsaflynnede præstestands teologiske indkrogethed.

Den manglende teologiske frihed for præsterne medfører en refleksionsmæssig stagnation i forhold til folkets nye trosforestillinger. Det kan ses ved, at meget få præster i dag argumenterer ud fra andre grundteologiske synspunkter, end dem der kan legetimeres ud fra den lutherske tradition, som den er afspejlet i universiteternes undervisning. Hvor har vi danske præsters opgør med Luther ved f.eks. brug af begreber fra ortodoks eller katolsk teologi. Eller præsters nye teologiske formuleringer ved hjælp af tankegods hentet fra nye spirituelle strømninger?

Folkekirkens formelle konfessionsbundethed gør præsterne ufrie og skaber blandt danske folkekirkepræster en udbredt frygt for statsinstitutionens indbyggede linjevogtersystem. Ofte administreret igennem kollegernes teologiske domme. For netop den konfessionelle identitet gør, at nogle kan dømmes andre ude og i sidste ende true fritænkende præster på deres levebrød.

Faren ved den manglende teologiske frihed blandt præster er, at teologi og menighedsliv ikke i fremtiden vil afspejle bredden i det danske folkets trosvandring. Måske er det derfor rettidig omhu allerede nu at arbejde med tankerne om en konfessionsløs folkekirke med plads til alle, der bekender sig som kristne, og som ønsker at være en del af det folkelige og kirkelige fællesskab. Selvsagt et system med indbygget teologisk mangfoldighed og præget af engageret og åbensindet teologisk samtale om alt det, man ikke forstår hos de andre.

Frihedens problem

Frihed åbner op imod det ukendte, og det er paradoksalt nok ikke noget de fleste religiøse systemer bryder sig om. For religioner bygger generelt på forestillinger om, at man som troende hører til blandt de 'rigtige'. Og at mennesker, der tror anderledes, er forkert på den. Ja, måske endog fortabte. Derfor er det en fundamental menneskelig udfordring i at opgive definitionsretten i forhold til rigtigt og forkert.

Ikke desto mindre betyder vor tids fragmentering af sammenhængende livssyn og den allestedsnærværende, globale inspiration, at det er den virkelighed, vi lever i. Menneskers livstydninger er forskellige, og kristnes tolkning af deres tro er ikke og har aldrig været entydig.

Den engelske kirkehistoriker Diarmaid MacCulloch argumenterer i sine værker overbevisende for, at kirkehistorien og med den teologien er et dynamisk fænomen i nøje samspil med den kulturhistoriske udvikling i øvrigt. Hvis det er tilfældet, må det være afgørende for en folkekirkens fremtid, at den har en struktur, som er fleksibel såvel institutionelt som trosrættigt.

Hvis danskerne i fremtiden skal kunne kalde sig et kristent folk med en folkekirke, så må det ske på de skiftende tiders præmisser. Og det levner ikke plads til en folkekirke med en selvforståelse, der ensidigt hviler på en luthersk teologi. Det kræver snarere en stadig bestræbelse på at levendegøre det, Grundtvig forstod som fædrenetroen igennem tilliden til den danske folks fundamentale trosfrihed.

I praksis ville det betyde en bred folkelig samtale omkring rammerne for en fremtidig, konfessionsløs folkekirken. Det kunne være en folkekirkelig ordning, der slet og ret byggede på de oldkirkelige symboler: Den apostolske og den nikænske trosbekendelse som det grundlag, man teologisk kunne tænke op ad.

ⁱ Information 1.7.15

ⁱⁱ YouGov undersøgelse citeret i Kristeligt Dagblad 22.3.16.

ⁱⁱⁱ Anna Marie Aagard 'Ånd har krop' p. 21

^{iv} De kirkepolitiske positioner var: J.P.Mynster ville bevare statskirken. H.N.Clausen ønskede en kirkeordning med en synodal forfatning og Grundtvig argumenterede for en fri statskirke. Se artiklen af Anders Holm: Mellem frihed og orden. Den danske religionsmodel kirkehistorisk betragtet . Trykt i 'fremtidens danske religionsmodel p. 171ff, Anis

^v Fra forordet til Grundtvigs: 'den danske Statskirke'

^{vi} Ibid.

^{vii} Se f.eks. Hal Kock Grundtvig p. 172-81

^{viii} Anders Holm p. 176. Henvielse til Grundtvig, Udvalgte Skrifter bd. 8. p.460-473, Udgivet af Holger Begtrup

^{ix} Anders Pontoppidan Thyssen. Foredrag ved Kirkeligt Samfunds Årsmøde den 25. sep. 1993. Trykt i Dansk kirketidende p. 342

^x Se Pontoppidan Thyssen p 342